

Járosi Andor portréja

Ha egyetlen jelzővel illethetném, azt mondanám róla: A REJTVE MŰKÖDŐ. Nem én találtam ki rá ezt a jelzőt, én csak legkifejezőbbnek éreztem mindazok közül, melyekkel portréjának elkészítése közben találkoztam. Makkai Sándor nevezte őt rejtve működőnek, mondván róla: "Járosi Andor, a szellemi ember, egyike volt a legérdekesebb és legértékesebb személyiségeknek. Tudományos, irodalmi és művészeti érdeklődése az akkori erdélyi magyar élet egyik, sokszor rejtve működő, de igen hatásos motorjává tette őt.(...)Ezen a téren elsősorban nem írásaival, hanem személyes beszélgetéseivel végzett áldásos segítőmunkát."

Kvár 1938.III./2.

A kolozsvári evangélikus templom

A kolozsvári evangélikus templom. — Járosi Andor oltára és szószéke.

„Az Atya, Fiu, Szentlélek, a Szent Háromságos Istennek Dicsőség!

Ha e világból ki kell mennem:

Gyülekezetemet, enyéimet Isten atyai irgalmába ajánlom.

Temetésem drága kis temlomomból legyen, ahol Isten hitemet gyűjtogatta, bűnbocsánatát annyiszor adta, Magáénak a Jézus Krisztus érdeméért megtartott,uraságát velem elismertette.Neki legyen dicsőség, tisztesség, hálaadás, hogy méltatlanra ugyan, de rábízta Igéje hirdetését, szentségei kiszolgáltatását. Neki adok hálát a közösségért,melyet szolgálatomon keresztül e gyülekezetben testvéreim s magammal támasztott.Hogy anyanyelvünkön boldog közösségben dicsérhettük Öt, s anyanyelvünkön szólt hozzánk, magyarságunkban éltetett, megtartásában annyi támadás,értetlenség közepette megtartott,megőrzött, benne feladatot adott, áldassék.Neki adok hálát a nehéz szolgálat gyönyörűségeiért, Istengyermekségemért, minden lélekért, melyet kegyelméből szolgálhattam.Vétkeimért, mulasztásaimért Tőle kérek bocsánatot.

Temetési szertartás.Énekek:10.425.410.588.Énekkar ne legyen.Az ágendázás részt Raduch György ev.lelkész végezze a templomban.Igét Maksay Albert ref. Theol. tanár testvérem, vagy a ref. theol.fakultás professzora hirdessen ,bizonyoságot téve a föltámasztott Úrról.A sírnál a Szuperintendencia Szuperintendense imádkozzék, olvasson I.Kor.15-ből, mondja el Lutherünk kátémagyarázatából a II. Hitágazat magyarázatát. S Ő áldja meg a gyülekezetet az Ároni Áldással.

Gyülekezettől,egyházközségtől a legközelebbi istentiszteleten/ magyar,német/, presbiteri s képviseleti gyűlésen búcsúztasson el.Természetesen ne a német lelkész, hanem a magyar főgondnok vagy helyettese , miután magyarságunkat egyedül ő képviselheti.

Mindenem Feleségemé és Kislányomé legyen.Dicsérem Istent a Bennük adott ajándékért.Feleségem érettem való aggodalmaskodását, még több drága imádságát, szeretetét, hűségét köszönöm.És nagyon köszönöm, hogy Édesnyámnak anyyala volt,kis hugaimnak nálamnál jobb és gondosabb támogatója.

Köszönöm gyülekezetem minden tagjának annyi örömet hozó szeretetét.Köszönöm nevelőim jószágát.Mély hálával emlékszem a református lelkészekkel való boldog közösségre,testvéri segítségre, sok kitüntető alkalomra.Velük és más felekezetekkel is testvéri szívvvel igyekeztem élni.Korlátok felett egy Isten válthat meg a Jézus Krisztus által,a korlátokért mi vagyunk bűnösök és felelősek!

Egyházunk tarthatatlan helyzete, a magyarság méltánytalan kezelése, a gyűlölködésben fogant rendszer megszüntetésének egyetlen módja:Isten s a közösség igazi igényeit kell keresni, s ne szentnek minősített alkotmány paragrafusait.Meggyőződés, hogy Isten az egyházközségben nem akar tudni többségről és kisebbségről.Istentelenség hát az ilyen rendszer.Testvérek egymásért egymás mellett élhetnek.Lelkemet Megváltóm érdeméért Istennek ajánlom:

Az Úr Jézus kegyelme, az Atya szeretete, a Szentlélek Isten közössége legyen mindnyájukkal. Ámen.”

Eljegyzési képük.

A fenti sorok:egy végrendelet szövege.Járosi Andor végrendelete, évekkel halála előtt írta.Haláláig még küzdelmes évek telnek el. Életének legküzdelmesebb, legnehezebb hat éve van még hátra. Hiszem, ha tudta volna halála óráját, sem lett volna más e szöveg.A szellem embere hagyakozott itt szellemi értékeiről, Isten gyermeke készült Atyja színe elé.

1938-at írunk .Mi az, ami megelőzi ezt e végrendeletet?

41 év.S ezek az évek olyan személyiséggé formáltak, amelynek kisugárzása végrendeletéből is árad.Személyiségének varázsát sokan próbálták halála után megfogalmazni. Könnyebb dolga volt annak, azoknak, akik személyesen is ismerhették, akik megtapasztalták a lényéből áradó jószágot,nehezebb annak, akinek mások visszaemlékezései alapján kell portréját összeállítania. Én magam ez utóbbiak közé tartozom, bár Isten kegyelméből talán könnyít dolgomon az, hogy ismerek olyan embereket,akik személyes kapcsolatban voltak még vele, s akik részesülhettek abból a kisugárzásból, amely meghatározta életüket, s ezáltal közvetve az én életemre is hatott: gondolok itt mindenekelőtt özvegyére, Járosi Andorné, született Brandt Laurára –nagyamámra-,és lányára, Antal Sándorné,született Járosi Margitra :édesanyámra. Volt tanítványai közül pedig Benczúr Lászlóra.

Járosi Andor a Torontál megyei (ma vajdasági) Újsándorfalván született 1897.december 5-én.Öt évesen már apa nélkül maradt.Erdélybe költöztek, ahol anyai rokonai éltek.Kolozsváron és Nagyenyeden tanult, a legnagyobb nélkülözések és küzdelemek között bár, de”csodálatos gazdagon és boldogan.Amit ő iskoláiban kapott, abból semmi sem ment kárba,nemcsak a tanult anyag, de a tanárainak és diáktársainak minden szava, arc-vagy kézmozdulata, kedves vagy furcsa szokása valóságos életként maradt meg benne. Az ő elbeszélései alatt eltűnt az idő, minden most és itt történt, mindenki régi ismerőssé vált.”- írta felesége egy róla szóló visszaemlékezésében.Ugyanő írta le, hogy Járosi Andor”önmagáról tulajdonképpen hallgatott. Ha gyermek- vagy fiatalkoráról beszélt, s mondott is el eseményeket, a főszereplő sohasem ő volt, sőt a szereplők között sem fordult elő, bár nyilvánvalóan ott volt.”És nagyon igaz az ,amit nagyamám erről tételszerűen megfogalmazott:”egy ember életében sohasem az események és történések a lényegesek, hanem az ,ahogyan fogadja őket, ahogyan szembenáll velük.”

Teológus hallgatóként Bíró Mózessel.

Eperjesen kezdte 1916-ban teológiai tanulmányait, mivel az akkori Erdélyben nem létezett magyar evangélikus teológia. Az első világháború végén, 1918-ban az eperjesi Teológia magyar jellege megszűnt, a tanári kar elmenekült. A cseh megszálláskor kénytelen volt szörnyű vergődések és viszontagságok árán hazajönni. Az út nagy részét gyalog tette meg. Az utolsó két évet a kolozsvári Református Teológián végezte el. 1920. július 1-én segédlelkészi kinevezést kapott a száz evangélikus lelkész mellé, rá hárult a magyar anyanyelvű hívek pasztorációja.

A teológia tanárai nagyon hamar befogadták legszűkebb baráti körükbe, s ezt ő mindvégig kitüntetésként élte meg. Az oltár előtt pedig mindvégig úgy szolgált, úgy állott, mint egy úrvacsorát először vevő, most komfirmáló kisfiú, azzal a meghatott, félő örömmel, s szinte, (sőt nagyon gyakran) könnyes alázattal. Számára sohasem vált megszokássá, könnyű gyakorlattá a templomi szolgálat. (Ugyanez a magatartás jellemzi évekkel később leánya egyházi szolgálatát.)

Milyen volt akkori munkája? Deák Ödön evangélikus lelképásztor, tanár így írt erről: „Elmérgesedett légkörben kellett a kisémmizettek egyházi jogaiért harcolnia s ugyanakkor saját híveit is figyelmeztetnie, hogy az egyház nem a nemzeti irredenta fellegvára, hanem Krisztus teste.

(...) Hivatását maga is az igehirdetésben látta. Ő, aki egyébként nem szívesen írt, prédikációira lelkiismeretesen pontos textus-tanulmányok után írásban készült el. A vasárnap elmondandó beszédei rendszerint már szerdán megvoltak.” (Ezt magam is tanusíthatom, Édesanyám őrzi pár megmaradt prédikációja szövegét, s ezeken a lapokon az utolsó betűig kidolgozott mindent, még az imák, Miatyánk szövege is bennük van, az Amen szócska is... mint akinek kedvére és szükségére van egészében látni megtartandó igehirdetését.) „Igehirdetését személyes meggyőződés hatotta át, és ügyelt arra, hogy evangéliumot hirdessen, az ítélet mellett mindig ott volt a kegyelem.”

Azt akarta, hogy az Ige objektíven hasson, ezért a szónoki hatást gondosan kerülte. Hogy milyen hatással volt igehirdetése emberekre, talán barátja, Reményik Sándor költeménye példázza azt legjobban.

Az én lelkipásztorom

„ És a tűz után egy halk és szelíd hang hallatszék.” I.Kir. 19,21.

Járosi Andornak

Láttam az Igét sas-szárnyon repülni,
Elzúgni izzó Illés-szekeren,-
Dóm-lelkepillér-berkeit bejártam,
Testté az Ige mégse lett nekem.
Gyönyörködni jártam a templomokba,
Mint a hangversenyekre, tárlatokra,
A lelkem minden szent beszéd után
Csak muzsikával, képpel lett tele,
A nagy poézis fergeteg -szele
Az építő szó boltíve alól
Süvöltve tört ki, s úgy markolt belém.
Csak azt lestem, csak arra vártam én .
Égett a szívem pogány csipkebokra,
Szent szél szította szándéktalanul,-
A láng szomjazta a forgószelet,
S a tűzből született egy költemény
A „Christi imitatio” helyett.
Jöttek ragyogó s zordon vértzetben,
Jöttek óriás prédikátorok,
És ostoroztak és égbe ragadtak,-
Csak ezt a szócskát:”én bűnös vagyok”,
Nem bírták velem úgy értetni meg,
Ahogy Te tetted, én”kicsi papom”,
Általad lett a templom menedékem,
És vigasztalásom ,és otthonom.
És Te tetted, hogy megértettem én,
Hogy mégis több az Evangélium,
Több,mint a leggyönyörűbb költemény.
És Te tetted,hogy fordulok magamba,
Sa szent vacsora után legalább
Jobban vigyázok tettemre, szavamra.
Te tetted, hogy türelmesebb vagyok,
Tudván:nagy dolog a kicsi dolog.
Ledobhatatlan keresztm alatt
- Ezt is Te tetted - már meghajolok.-
Te tetted ezt, - a bús nevelő-évek,
Szakadások, törések, temetések
Csupán a segítségedre siettek.
És látod, látod: ezt ismét Te tetted,
Hogy bennem lassan életté remegnek
A szók:”Kegyelem és békesség nektek.”

Ugyanerről árulkodnak a költő-barát levelei is. Íme, pár részlet ezekből:

„Tegnap olyan jó volt megint a mi kis templomunkban ülni, hangtalanul énekelni.Hallgatni Andort a Miatyánk értelméről, s általában az imádkozásról beszélni.Tegnap szinte egész nap Andorral voltam együtt, s ez nagyon jó volt.”

„És ma mégis csendes csoda volt, békesség volt, amit Andor az igében épen nekem mondott. Meg akarom nagyon köszönni ezt a napot Istennek és Andornak.”

Reményik Sándorral

Nemcsak érzény költő-lelkű-idegrendszerű emberekre hatott így. Megint Deák Ödön szavait idézem:

„A lelkipásztor Járosi Andor hűséges sáfára volt az Igének a szószéken, de ha kellett, le is szállt onnan, hogy magánbeszélgetés meghitt közösségében siessen hívei segítségére. Minden nemzedéknek pásztora tudott lenni. Az elemisták mosolygó „Járosi-bácsi”-ja mindig gyermekgyűrűvel övezetten állotta az ódon evangélikus iskola udvarán a szünetben. (...) Fokozottan örködött a serdülőkorúak felett. Azt kell mondanunk, hogy karizmája volt ehhez a munkához. Sokszor mondta, hogy a lelkipásztornak ebben a korban kell leginkább a gyermek mellett lenni, mert e démonok a pubertás korában teszik leghamarabb tönkre az embert. Járosi Andor ezeket a démonokat Krisztus hatalmával űzte, ahol csak alkalmá nyílt. (...) Járosi Andor pásztor volt, és bár sok minden érdekelte, sokat utazgatott, első sorban mégis a kolozsvári gyülekezeté volt. Nagy műveltségű egyetemi tanárokhoz éppolyan közel tudott kerülni, mint a szerényebb tudású kislemberekhez. Mindenki a lelkipásztort tisztelte és szerette benne. Pásztorációjának titka abban rejlett, hogy híveit nem felülről kezelte. A nyomorult, ha hozzá ment, megérezte, hogy nem földöntúli szenttel van dolga, hanem emberrel, aki nem „felesleges jócselekedetekből”, de Isten kegyelméből az, ami. Nem titkolta saját vívódásait, bűnnel való harcát és ezért tudott bizonyosságot tenni a kegyelemről. A bűnt gyűlölte, de szerette a bűnöst.”

Az 1922-23-as tanévben a marburgi Teológia hallgatója volt, majd visszatért Kolozsvárra. Itt egy szétzilált gyülekezetet talált, a hatóságok az előző lelkészt kitoloncolták a városból. Újra kellett tehát szerveznie az egyházközséget. Szerepet vállalt a Teológián az evangélikus hallgatók oktatásában. 1926-ban léptették elő rendes lelkésszé, 1931-ben megszerezte a magántanári címet is. Bekapcsolódott a már szerveződő erdélyi magyar szellemi életbe.

Hogyan, milyennek látták kortársai? Veöreös Imre írta róla: „Mérhetetlen sok indítást lehetett kapni tőle. Ő volt a „nagy Készítő”, ahogyan professzorát, Niebergalt nevezi. (...) sokoldalú, áldott indításokat vehetünk tőle istentiszteleti szolgálatunkban, vallásitanításban, tudományos munkára, lelkipásztorkodásra, kulturális érdeklődésre és még fesorolhatatlanul sok

mindenre, gazdag skálájú életre.(...)A szintetikus vonást látom életete döntő, mély és legátfogóbb motívumának.Nem dialektikus feszültségben, hanem szintetikus egységben olvadtak össze benne a legszélesebb ellentétek.A barthi teológia egyik első magyar evangélikus hírnöke, s ugyanakkor a liberális teológiának gyermeke,a humánumnak, a kultúrának szerelmese.A bálványos nacionalizmustól mentes, szabadon gondolkodó,népi és faji megkötöttségektől független ember,- ugyanakkor az erdélyiségnek, a transzylván hazafiságnak költői ihletésű képviselője.”

Lelkesen köszönti Illyes Gyula Puszták népének megjelenését.Ennek kapcsán a Pásztortűzbe írt könyvismertetőjében megfogalmazza saját korának legsürgősebb feladatait is:

„Megindultunk azzal ebben a cikkben, hogy a Dunamedence területén divat ma a szociográfiát, társadalomrajzot művelni, falut tanulmányozni, munkatábort sürgetni, s befejezzük azzal, hogy e tudományos, közirói és a művészi könyvek olvasásának élménye alatt követelő parancsként állítják fel a tételt : azonnal, sürgősen mentőszolgálatba állani, ennek a munkának légkört és lehetőséget teremteni, átszervezni egész nemzeti életünket a legsürgősebb, halasztást nem tűrő tudományos és gyakorlati mentő munkára.”(Társadalomrajz, Pásztortűz,1936.szept.15.)

Ő maga e mentő munkát már régen végzi a maga sajátos módján ,eszközeivel. ”Nem nyugodott, amíg a proletárnegyedben lakó gyermekei számára meg nem szerezte az iskolabajáráshoz szükséges lábbelit, ruhácskát és- amikor az emberek még keveset törődtek a szociális felelősséggel- éhező tanítványainak kenyeret és tejet osztatott.Növendékeit az iskolán kívül is szemmel kísérte, és testi, lelki tisztaságuk szívügye volt.(...)Ugyanilyen hűséggel állt a felnőttek mellett is. Abban az időben a kisebbségi elnyomás fokozódóban volt és sok hívének a kenyerébe került.Ezeknek a szerencsétleneknek az ügyében nem szűnt meg kilincselni. Napokig járt, míg állást szerzett valakinek.A szegényeket sohase engedte el anyagi támogatás nélkül.Végtelen türelme volt az öregekhez, és az ő szolgálatukat sem hanyagolta el.Házát megnyitotta a Kolozsváron tanuló szegény erdélyi diákok, teológusok előtt és enni adott az éhezőknek. Ugyanakkor azonban mindig hangsúlyozta, hogy az egyház szeretetmunkájának nem szabad nyárspolgári jótékonyossággá sekélyesedni.A szegénység ellen gyökeres gyógyulást és nem tüneti kezelést keresett.”(Deák Ödön)

Imre Lajos:Az ifjúság válsága című könyvének ismertetése és méltatása kapcsán így elmélkedik a számára is oly fontos kérdéstről: (...)”az ifjúság nemcsak múltó életkor, amelyből kinő az Ember,s nemcsak arra való, hogy a gyermekből felnőtté serdülőt lehessen nevelni a felnőttek társadalma számára, hanem életforma is, melynek magyarázó tartalmi vonása az,hogy az ifjúság válságban van és döntés alatt áll.(...)Ami pedig az ismert igazságot illeti:akié az ifjúság, azé a jövő!- az körülbelül így formálódik át: aki az ifjúságé, az a jövő.Ifjúságunk jelene, s értékeink jövőbiztosítása ellen való helyrehozhatatlan bűn az ifjúság súlyos válságának kérdését mély, komoly felelősségérzettel, szolgáltniakarással és alázatos szeretettel fel nem vennünk. Annál is inkább,mert a válságban élő ifjúságnak akkor, mikor mindent meg kell ítélnie és döntenie kell, nincs meg az a mértéke,normája melynek alá kell vetnie magát a döntésben.A jövő kérdése itt

oldódik meg. Az ifjúság és a kor a válságnál fogva a kiút megtalálásában önmagára utalt. A kor válságában benne élünk kínzó gyötrellemmel. Az ifjúságot meg kell ismernünk. A megismerés pedig együttélést (s nem felette-élést!) jelent az ifjúsággal.” (Az ifjúság válsága, Pásztortűz, 1930. július 27.)

Hogy ez mennyire nem csak tetszetős elmélet volt számára, arra számtalan példa van. Herédi Gusztáv így emlékszik vissza erre az időszakra: ”Szüleim halála után –ami még kisiskolás koromban bekövetkezett – Járosi Andor lutheránus esperes fokozott mértékben gondomat viselte. Ruhát vett nekem, elintézte, hogy mint állami alkalmazott árvája ingyen tanuljak, s gyakran elbeszélgetett velem, könyveket, folyóiratokat adott olvasni, bemutatott közeli barátjának, Reményik Sándor költőnek (aki nem sokkal azután meghalt), s föl vitt néhányszor a Pásztortűz szerkesztőségébe, melynek munkatársa volt. Dolgozószobájában (...) maga elé meredt, hosszan töprengett, majd felém bólintott, fölállt, s könyvespolcai elé lépett. Ujjait sok-sok kötet élén futtatta végig, egyikre-másikra rákoppintott, elővette, belelapozott, megfordult, rám pillantott, mintha latolgatná, elég érett vagyok-e ahhoz a könyvhöz, s ehhez mérten néhányat hóna alá vett, másokat visszarakott, majd elém állt. Kerek, telt arcára ezúttal nem települt mosoly, szemüvege mögött elgondolkozó tekintet komorlott.

-Tanulmányozd át mind. De alaposan. Komoly tanulmányok.

Azzal egy rakás könyvet ölembe csúsztatott. Háromra még emlékszem, már akkor ismert, sok port fölvert kötetek voltak, Kós Károly: Kalotaszeg, Böződi György: Székely bánja, Mikó Imre: Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés.

(...) Úgy tíz nap múlva ismét jelentkeztem Járosinál. Kerek arca még mosolygósabbra kerekült:

-Ilyen hamar kiolvastad, s meg is értetted mind?-kérdezte, s amikor megvallottam, mi tűnik túl magasnak számomra, magyarázott, kérdezett, én beszámoltam egyről-másról, hoszan elbeszélgettünk. Végül a könyvespolcok elé állott. (...) Seregnyi folyóiratot ömlesztett a táskámba s utamra bocsátott.”

Dolgozószobájában

Ugyanerről tanuskodik Koren Emil evangélikus lelkipásztor írása is:

“De talán az egész félév belesimult volna a lezárt múlt tartalmas emlékei közé, ha nincs Valaki, aki dinamikussá, állandóan hatóvá és érlelővé nem teszi.

Rajta keresztül ajándékozott meg Isten az egész félévvel. Ő hívott. Az ő biztatása érlelte meg a vágyat, ő készített elő mindent, ő karolt fel ingadozó magunkra hagyatottságunkban, s ő töltötte meg a hónapokat programmal és tartalommal.

Reményik Sándorral az ő lakásán találkoztam először. Beleremegett a lelkem, amikor a “kicsi fehér templommal” szomszédos szobájában a legendás Végvári szerény, komoly, szelíd, törekeny Reményik Sándorként jelent meg. Ő hozott össze velem, s ajándékozott meg sok kedves együttéléssel.

Az erdélyi írók közössége, a Helikon őrajta keresztül jött egészen közel. Tamásival, Nyíróval, Kós Károllyal, Bánffy Miklóssal s a többivel ő hozott össze s adta rajtuk keresztül a híres írokkal való személyes érintkezés felejthetetlen élményét.

Bő és mindig csodálatosan rendetlen könyvtárából pazarló kézzel ajándékozott meg könyvekkel.

-Fiúcska, vidd haza, ezt szeretni fogod!. S mindig tudta valamire felhívni benne a figyelmünket.

Szüntelenül lázasan sok tennivalója volt. A munka, az erdélyi felelősség súlyos, emésztő lánggal égett benne mindig.(...)Ha volt egy szabad félórája, cipelt a kávéházba. A forró fekete szürcsölése közben –rajongott a jó kávéért! –szédületes tudásának gazdag gyöngyeit szórta előttünk a levegőbe. Itt hozott össze az írókkal, neves erdélyi emberekkel is. Ki tudná felsorolni azt a gazdag élő panteont, akikkel az ő révén kerültünk össze! Belénk karolt esténként s róttuk a kolozsvári utcákat. Száraz és hosszadalmas előadó, de döbbenetes erejű vitakozó volt. Úgy tudott kincseket csiholni csak úgy mellékesen, beszélgetés közben, hogy ámulva figyeltük a szavait.(...)

Tőle tanultam rácsodálkozni a kolozsvári utcák történelmére. Csodálatos utcák voltak! Sokszor az éjszakába nyúló séták alatt beszélt róluk. A Farkas utcai templom, a Kollégium, az egész ódon utca, az egyetem, Szent György szobra, Szent Mihály templom, Mátyás király szülőháza, a lábas ház a Főtéren, a Bánffy-palota s a többi mind-mind az ő szavai nyomán kelt életre s prédikálta Erdély súlyos történelmét.(...)Vele sétálgattunk a leggyönyörűbb temetőben, a Házsongárdon s ő tanított meg történelmet látni a temető sírkövein. A földalatti magyar múlt az ő szavai nyomán kelt életre a dúslombú fák alatt.

Transzilvániára is ő nyitotta rá a szemünket. Ő indította meg lépteinket szerte Erdély földjén. A Cenk, a Nagykőhavas, a tordai templom, Kalotaszeg s még ki tudja, hol láttak minket, ahová mind ő küldött, s a koltói Teleki-kastély elöl is ő mutatott a máramarosi havasok felé, ahol "már hó takarja el a bérci tetőt".

A kicsi fehér templom vastagfalú sekrestyéjében megnyílt előttünk a teológia világa, mert ő beszélt. Csodálatos érzékkel tudott szemet nyitogatni problémák felé. Utolérhetetlen karizmája volt arra, hogy gondolkozni tanítson."

A Dónáth szobornál

Beczúr László evangélikus lelkész volt a másik tanítvány, aki így emlékszik vissza a Kolozsváron töltött félévre:

“Nem csak azokon a feledhetetlen külön órákon találkoztunk, amelyeket az evangélikus teológusok számára tartott a sekrestyében, hanem mindenüvé magával vitt. Együtt jártuk a Hólyát, együtt mentünk Lepagehoz a könyvkereskedésbe megnézni, milyen újdonság jelent meg a könyvpiacra. Magával vitt bennünket a színházba és az újságíró klubba. Elvitt Reményik Sándor meglátogatására a diakonisszák kórházába, Nagybányára Rédeiékhez, a helikoni találkozóra Marosvécsre és a csángó papok meglátogatására Brassó környékén. Nemcsak lakását tette otthonunkká, mikor odaadta dolgozószobájának kulcsát, hogy bármikor bejárhassunk hozzá, hanem egész Erdélyt otthonunkká tette. Hogy ebben a nagy otthonban azután évről-évre megfordultunk, ki-be jártunk, és egészen otthon éreztük magunkat, annak is ő maga a titka. Ő volt a kulcs számunkra Erdély megértéséhez és megismeréséhez. S ezt a kulcsot is egészen nekünk adta.(...)

Mikor először böngészgettem könyvei között, szédülés vett erőt rajtam. Szinte tériszony fogott el. Irodalom, művészet, filozófia, teológia, a legújabb, legjobb s a legdrágább könyvek.(...) Andor bácsi könyvtára élő könyvtár volt. Folyton növekedett. Töménten pénzt ölt könyvekbe. De folyton fogyott is. Állandóan vitték könyveit kölcsön. Láttam nála görög katolikus papot, iskolás gyermeket, egyetemi tanárokat és írókat, református és evangélikus lelkészbarátairól nem is szólva, amint könyvet kölcsönöztek tőle.(...) Magyarországon Andor bácsinak neveztük, Erdélyben Andorkának szólították. Hogy lehet valaki egyszerre Andor bácsi, kedves atyai jóbarát, egy valóságos lelkiatya, és ugyanakkor kistestvérünk? Andorka”? Erre a kérdésre Járosi Andor élete teljes és határozott feleletet ad. Szinte azt lehetne mondani, hogy egész élete erre a kérdésre felel. Talán itt kereshető páratlan és kedves személyiségének titka.”

1932-ben megjelenik “A német evangélikus liturgiai reformmozgalmak” című tanulmánya. Tavaszy Sándor ajánló soraiban a következőket olvashatjuk:”Művét azonban legjobban ajánlja az ő tudományos problema-kezelése. A velünk való teológiai tudományos szolidaritását pedig véges-végig igazolja az ő Ige-theológiája. Isten igéjét vallja a teológiában a legmagasabb fórumnak, amelyet nem enged semmiféle emberi fórummal egysorba állítani. Isten igéje az a legmagasabb mérték számára, amely kritikai magatartását meghatározza, de amely maga minden emberi kritikának felette vagon.(...) az Ige minden emberi szempontot és álláspontot meghatározó szuverén hatalma nyugtalanítja. Innen van az, hogy a liturgiai probléma értelmezésében sem a liturgizmus, sem az esztéticizmus, sem a formarontó intellektualizmus, sem a dogmatikumot elpárologtató pszichologizmus és szimbolizmus kísértésének nem esik áldozatul. Ebben a dolgozatban az Isten Igéjének rabságában és szabadságában élő teológus tudományos bizonyágtevése zeng felénk.”

Mi maradt utána?- tette fel Túróczy Zoltán a kérdést, s válaszolt is.”Egy nagyobb teológiai tanulmány, betemetve egy teológiai szakfolyóirat lapjai közé, melyet sem megjelenésekor, sem azután nem méltattak arra a figyelemre, melyet méltán megérdemelt volna.

Azután egy pár cikk. Rendszerint tiszavirág életű, napi időszerűségek kényszere iratta meg vele azokat. Érdekesekek voltak, de az eltűnő időszerűséggel maguk is eltűntek.

Azután egy csomó kézirat. Csupa apró betű, melyen meglátszik, hogy a sebesen száguldó gondolatot nem bírta követni a kéz. Aki írta, tudta, mi rejtőzik a rövid, vázaltszerű tömondatok mögött s el tudta olvasni azt, mi rejtélyként mered az idegen olvasó elé. Kincsek, melyekből nem lett közkinccs.

Azután maradt egy liturgia, melyet ő állított össze komoly teológiai tanulmányok alapján, s melyet utánozhatatlan liturgikus méltósággal, Isten előtti imádattal tudott a fehér kolozsvári templomban elénekelni. Ma már az erdélyi magyar evangélikus egyház legtöbb gyülekezetében ezt használják.”

Tamásival, Reményikkel

Miben állt irodalmi tevékenysége? A Pásztortűz állandó munkatársa, 1939-től szerkesztőbizottsági tagja. Főleg könyvismertetésekert írt, a művelődési életet figyelemmel kísérő Krónika rovatot vezette, 1936-tól rendszeresen közölt színikritikákat. Részt vett az Erdélyi Szépmíves Céh és a kolozsvári Magyar Színház drámapályázatának bírálóbizottságában, az EIT tagja, az Ifjú Erdély és az Erdélyi Helikon munkatársa, a marosvécsi Helikon-találkozók meghívottja. Beszámolt a művelődési élet eseményeiről, tárlatokat, múzeumokat látogatott, ott volt a koncerteken, maga is szervezett orgonakoncerteket templomában. Állást foglalt a transzilvanizmus mellett, elismerően értékelte a Vásárhelyi találkozót.

Íróbarátokkal (Moldován Pál, Reményik Sándor, Kovács László, Áprily Lajos társaságában)

Zenebarát, hangversenyeket rendezett és hangversenykritikákat írt.

Írásait mély humanizmus, realista szemlélet és értelmezés jellemzi. A nagy Készítő címmel Ernst Elias Niebergall hesseni költőről emlékezett meg egy Niebergall emlékfüzetben (1934), az Erdélyi csillagok című gyűjteményes kötetben (Kv.1935) Petelei Istvánról közölt esszét, több tanulmányban elemezte Reményik Sándor költészetét (1936, 1941), Schweitzer Albert c. portréjában pedig humanista eszményképét mutatta be (Pásztortűz 1939/3.)

Kolozsvári esperesként tiltakozott a fasizmus, a zsidók elhurcolása ellen. Mély vallásosságára jellemző, hogy hittanóráin a fajmítosz tudománytalanságáról beszélt, a háború borzalmairól, ártatlan életek és műkincsek pusztulásáról. A zsidótörvények bevezetése után is látogatta zsidó barátai, társaságukban mutatkozott, egy asztalnál ült velük a kávéházakban, az újságírók klubjában. Ebben az időben prédikációi –melyeket számon kértek a jobboldali rendszer hivatalos és nemhivatalos képviselői –is erőlt szóltak. Engedményeket a fenyegetések ellenére sem tett.

Egy megmaradt úrvacsorai igehirdetéséből idéznék pár gondolatot:

“Krisztus üzenete pörölycsapásként hullott reánk, s mi úgy éreztük, mintha az üllőn lennénk.(..)Ha a körülményekre tekintünk, ma nem időszerű a boldogságról beszélni. Ha azonban a belső lényegét nézzük a boldogságnak, akkor látjuk, hogy az örökre aktuális. A boldogság nem múlandó, hanem maradandó érték. Az Úr felszólít minket az örvendezésre. Lehetséges ez a te számodra is, aki szereted őt. Milyen alapon lehetséges? Mert örökké igaz, Fil. 4:4. A mai időkben is szabad örülni? Szabad és kell is. Örüljétek az Úrban. Őbenne megvan ez a lehetőség. Az élő Úr a tiszta szívben lakik. Őneki, az élő Úrnak örvendezzünk. Akinek Krisztus a szíve központja az nem tud nem örvendezni. Saját nehézségeink ezreinek közepette is lehet örvendezni. A nehézségeknek is lehet örülni. Jakab apostol levele elején azt mondja:”Teljes örömmel tartásotok, ha különféle kísértésekbe estek.” Próbák nélkül azonban nincs lehetőség a kitartásra. Minél nehezebb napjaink vannak, annál inkább lehet örvendezni, így üzeni Jakab apostol. Igénk azt mondja, hogy a jutalomnak is örvendezhetünk, mely a kereszttel utána következik. Az Úr kezéből venni a bajokat, hiszen tudjuk, a korona következik azok után. Mikor kis gyermekemet karomba veszem, olyan boldogan, örvendező arccal simul hozzám. A mi ragaszkodásunkat is az Úr jutalma követi. Örömmel teljessé teszi az úrvacsorával való élést. Nincsen nagyobb teljessége közösségünknek, mint ez. Itt nyerünk bizonyosságot afelől, hogy bűneink, melyek miatt halál várna reánk, megbocsáttattak nekünk.(...) Bánat, fájdalom, és a bűnbocsánatot megragadó hit az alapja az úr bűnbocsánatának. Hogy hogyan vagyunk ezen a téren, azt mindnyájunk maga tudja. Fontos, hogy bűneinktől mindenképpen akarjuk megszabadulni. Szívünk mélyéből akarjuk a megújulást. Ha nincs meg bennünk a vágy más élet után, akkor kárhozatot eszünk és iszunk. Hogy ma háború van, és nemzet nemzet ellen támad pogány módra, egymást gyilkolva, mutatja, hogy a mai élő keresztyének kárhozatot esznek és isznak, ezért olyan sötét a mai világ és a mai élet. Hiányzik a boldogság és az üdvösség. Most az Isten gyermekei számára is nyomorúság, siralomvölgye lehet ez az élet, de a mennyekben az Úr vár reánk, aztán jön az az élet, melynek sosem lesz vége. Gerhart Pál nagy német költő a szenvedők legnagyobbika volt. A kicsiny koporsók föl sorakoztak házában. Uráért is igen sokat kellett szenvednie. Ő mondta egyszer: Messziről, az örökkévalóságból jövünk., Áthaladunk e földi sátoron, aztán ismét elmegyünk az örökkévalóságba. Örömmel e felett elvehetetlen.”

Jöjj az Úrhoz, légy egészen az övé, s megtapasztalod ezt.”

A szilveszteri prédikáció után megrázó imát mondott a fasizmus áldozataiért. Ezt követően beidézték a hadbírószágra, és sajtókampányt indítottak ellene.

Ennek az időszaknak a hangulatát hűségeen adják vissza nagymamám sorai:

“Aztán eljött az az idő, mikor késő éjszaka s kora hajnalban rémültszemű, sárga csillaggal bélyegzett emberek kopogtak: szüntelenül szólt a telefon, mikor ő egész nap rohant, könyörgött, intézkedni próbált, s éjszaka csak ült velem szemben az asztal mellett, mert a szomszéd szobában nyitott szemmel feküdt az egyedülmaradt, rejtegetett zsidó leányka, s imádkozni kellett az övéért. A mindig gyermek-ember férfivá lett, akit a maga igaz útjáról többet senki le nem téríthet, fenyegetések, feljelentések, eljárások, számonkérések özöne között menteni a még élőket, minden lehető módon, s eltemetni halottakat az Ószövetségből vett kegyelmi igékkel. Nem volt bátor ember, megreszketett bizony, ha erősen döngették meg a kaput, vagy az őrjárat az ablak előtt állt meg, de hős volt, mert egyetlen lépéssel sem hátrált meg mégsem.

Utolsó istentisztelete 1944 október 8-án, a bombázások halálfélelmében remegő, hisztériás városban tökéletes, zavartalan és teljes egész volt. A 16. zsoltár volt az ige: Áldom az Urat, aki tanácsot adott nékem, az Úrra néztem szüntelen, mert jobb kezem felől van, meg nem rendülök. Mindnyájan éreztük a léleknek s erőnek kiáradását.”

Nem az említett zsidó leányka volt az egyetlen, akit házában rejtegetett, és nem ez volt egyetlen módszere sem a segítségre. Löwy Dániel a Szamos-parti város Wallenbergiének nevezte, méltán. A zsidótörvények hatálya alá eső személyek megsegítésére hamis keresztleveleket állított ki, ezeket 1942-es prédikációs kötetének utolsó oldalár a jegyezte be. Volt, aki számára mentesítést sikerült kijárnia, volt, akit Budapestre juttatott ki. Karácsony Benő író barátjához bement a gettóba, hogy megölelje. Érezhette, hogy utoljára teheti. Őt nem sikerült megmentenie. Papként munkaszolgálatosokat temetett el, és a zsidók elhurcolása után visszamaradt halottakat is temetett az izraelita temetőben.

Nemrég ezért Yad Vashem kitüntetésben részesült.

Küne Oszkár egykori fogolytársa 1947. szeptember 9-én írt levelében, amelyet a kolozsvári lelkész hivatalhoz juttatott el, közli: (...)”13-án, 4 órakor ismét tarthatott istentiszteletet, amely alkalommal Pál Filemonhoz írt levele alapján tartott igen értékes prédikációt a szeretetről, de ekkor már igen gyöngé volt, öszeesett volt, úgy hogy másnap a légénységi kórházba is került. A betegeket a kórházban nem lehetett meglátogatni, azonban december 24-én a német evangélikus lelkész tartott ott istentiszteletet, amelyre én -mint tolmács – elkísérhettem, s ekkor láttam az esperes urat utoljára.”

Egyik aláírója volt annak az 1944. szeptember 9-i Memorandumnak, amely a háború befejezésére szólította fel a kormányzót.

1944. október 13-án következett be a tragédia. A légvédelmi pincéből jöttek éppen fel azon a napon leánya visszaemlékezése szerint, mikor betörték az udvarra az oroszok, és vitték el minden magyarázat nélkül. Az előrevonulásuk során meghalt mintegy ötezer fogoly létszámát

kellett" pótolni". Így vitték el Focsani-on keresztül a Szovjetunióba, Magnyitogorszkba. Lám Béla, író barátja így emlékezett meg róla évtizedekkel halála után, 1970-ben:

„Nekem nemcsak papom volt, de barátom is, akivel megosztottam örömeimet, de gondjaimat, bánataimat is.

Kérdem: mi volt az, amivel leginkább hatott reám? Széleskörű tudásával? Világi dolgokban való jártasságával?

Akkori kisebbségi sorsunk higgadt és helyes megítélésével, amely egyaránt elutasította a haszonleső megalázkodást, mint a nagyhangú nemzetieskedést?

Irodalmi rajongásával, azzal hogy maga Reményik Sándor volt közös barátunk akivel minden úrvacsoraosztásnál egymás mellett térdepeltünk előtte és nemcsak az ostyát fogadtuk el a kezéből, de azt a delejes sugárzást is, amely áhitat volt?

Igen, mindezekkel hatott, de mindezek felül azzal az egyszerű emberségével, hogy jó volt! Nem ezért, és nem azért, nem mert valláserkölcsi alapon meg tudta bocsájtani a gonoszságokat, amelyeket az élet hoz magával és kényszerít az emberekre, -hanem mert jó volt, mert részvétet érzett a megtévedettekkel szemben, mert azt vallotta, hogy az embernek jónak kell lennie, -és ha nem az, úgy azt félrevezetés, megtévesztés okozza.

És ha most arra gondolok, hogy amikor oktanul és kegyetlenül hajtották a halálba ostobán megtévesztett emberek, katonák, oroszok is, - akiket pedig Turgenyev és Tolsztojn keresztül szeretett és nagyrabecsült – meg tudta-e bocsájtani nekik ezt a megtévelyedésüket – és ki tudta-e mondani azt, hogy: Bocsáss meg nekik, Atyám, mert nem tudják, hogy mit cselekszenek.....”

Felesége, leánya -nagymamám és édesanyám- évekig várták őt haza. Édesanyám így beszélt erről:

„Három éven át naponta ott vártuk a kolozsvári romos állomás peronján a fogolyvonatokat, mindig újabb csalódás, s aztán egy kis mocskos, rongyos cédulát dobott ki valaki a vagon ablakán: Járosi nagytiszteletű úrral együtt voltam, 1944 karácsonyán meghalt Magnyitogorszkban, tömegsírba temették. Ugyanezt a hírt küldte később hivatalosan a Vörös kereszt.

Gyakran olvastuk el akkor s később is az Édesapa Bibliájában vastagon aláhúzott sorokat Édesanyámmal: ”Ezt mondja az Úr: Átkozott az a férfi, aki emberben bízik és testbe helyezi erejét, az Úrtól pedig eltávozott a szíve. Áldott az a férfi, aki az Úrban bízik és akinek bizodalma az Úr.” (Jeremiás 17:5,7.) 1972-ben találkoztam azzal a férfival, aki a kis cédulát kidobta, és elmondta, hogy Édesapám nagy betegségei közt, utolsó leheletéig imádkozni tudott, vigasztalni tudta barátjait.”

Nagyon nehéz feladat volt portréjának összeállítása számomra. Mint akinek összetört cserepekből finomművű vázát kell varázsolnia. Hiszen én, az unoka, csak képekről ismertem mosolyát, csak leírva láttam szavait!... Egyetlen élő mégis mosolyát láthattam. Sokáig haboztam, leírjam-e, aztán úgy döntöttem, igen, hiszen ezt a mosolyt mindvégig magam előtt láttam írás közben. Több mint egy évtizede történt, pillanatok alatt ment végbe, s mégis a hatása alatt állok ma is. Valamilyen módon üzenetszerűnek, jelképesnek éreztem, érzem. A valamikor általa rejtegetett zsidó kislánynak-ma idős hölgy-a lakásán történt, Budapesten. Ő nem volt velük, átadta számunkra –Édesanyám, két kisfiam, egyikük akkor ott súlyos betegen feküdt –lakását. Csendes beszélgetés közben megmagyarázhatatlan készletet éreztem arra, hogy bekapcsoljam a tévét. És már jajdultam is: Nagypó! Talán két-három másodpercnyit láttam egy adás végéből: az általa oly nagyon szeretett Marosvécsét, a sarokbástya alól, a vár kertjéből lépett előm, Tamási arca villant fel mögöttem... Mosolygott, szembenézve velem...

Kérem, búcsúzzunk el most tőle annak a szavaival, kinek nevét ma oly sokszor említettem, a költő-barátéval, aki 1921-ben egy ismerősének írt levelében még szeretetteljesen tréfálkozva „tábori lelkészének” nevezte őt, aki szinte mindennapos vendég volt házukban, leányuk keresztapjává lett, s velük siratta korán meghalt kisfiukat, s aki számára élete egy szakaszában Andorka „váltóőr” lett: Reményik Sándor szavaival:

Ó, váltóőr

„Látod, váltóőr, a Te kedvedért

És kedvéért a békességnek
Összetörtem pár gondolatot, képet,
Mert szeretlek és igaz váltóőrnek
Ismerlek Téged.

(...)

De Te váltóőr, kedves váltóőröm bizonynal jól cselekedtél,
Amikor szelíden megintettél engemet,
Hogy a békesség mennyországa
Nagyobb, mint a szem és a kéz, a látás és a tapintás
És nagyobb, mint a forma és az ötlet és a gondolat és a kép,
És nagyobb a féligazságnál és az egész igazságnál is,
Mert maga az igazság.
De vajon így látja ezt a szembejövő vonat vezetője is?

1936. február 14.

Szentábrahám, 2004.okt.4.

Antal Margit